

De opkomst van het FN en de nederlaag van links bij het construeren van een realistische utopie

Sophie Heine

De¹ door Marine Le Pen gerealiseerde betekenisvolle score bij de eerste ronde van de Franse presidentsverkiezingen moet links aanzetten tot maken van een zelfkritiek. Dit resultaat past inderdaad in een meer algemene verrechtiging van de volksklassen en dat zou alle vooruitstrevenden moeten verontrusten: hoe is het mogelijk dat een toenemend deel van de armen, de geprecariseerden, de werklozen, kortom, het natuurlijke kiespubliek van links, zich van links heeft afgekeerd om voor conservatief en uiterst rechts te stemmen? Om zich van een stevige meerderheid te verzekeren, die voor het legitimeren van om het even welk voluntaristisch programma ten aanzien van de financiële actoren onmisbaar is, zal links op termijn de uitdaging moeten aangaan om dat volkse kiespubliek dat de oversteek naar rechts heeft gemaakt, terug te winnen.

De oplossing voor dat probleem zal niet komen van het leggen van een hernieuwde nadruk op een altruïstische moraal, zoals veel socialisten denken. Het is niet door op de solidariteit, de sociale verbanden, de edelmoedigheid of de samenwerking de nadruk te leggen dat links voor de ergste minstbedeelden opnieuw aantrekkelijk zal worden. Al is het privéleven bij uitstek de plek voor het tonen van edelmoedige gebaren, dan zijn de politieke keuzes wel van een andere aard: hun afstandelijk en onpersoonlijk karakter activeert egoïstischere motieven dan in de interpersoonlijke en affectieve verhoudingen. Links moet daarom de evidentie herontdekken dat de politiek namelijk een zaak van macht en belang is. De protestbewegingen hebben zich trouwens niet verwijderd van het taalgebruik van de altruïstische waarden. Voorzeker, ze praten eveneens van belangen, maar het is hen in het algemeen te doen om deze te vertolken onder strikt collectieve vormen

Het is niet door op de solidariteit, de sociale verbanden, de edelmoedigheid of de samenwerking de nadruk te leggen dat links voor de ergste minstbedeelden opnieuw aantrekkelijk zal worden.

met verwijzingen naar het verleden en via oproepen tot het volk of tot de arbeidersklasse, terwijl het individuele belang nog steeds als een rechts beginsel wordt verworpen. Ook al had Mélenchon gelijk om een offensief sociaal-economisch discours over het op hol geslagen kapitalisme af te steken, dan nog is de door hem gerealiseerde score beneden alle verwachtingen gebleven, waaruit blijkt dan weer dat het niet voldoende is om antineoliberaal te zijn om de meerderheid te veroveren.

De linkse stromingen hebben hun utopieën van vroeger verloren, maar ze hebben nog altijd geen nieuwe geformuleerd. De retoriek van het hart en van de herverdeling – die in de grond erg in de buurt van de sermoenen over de liefde voor de naaste komen –, evenals de technische toonzetting van de radicale of gematigde expertise of contra-expertise, weerspiegelt twee varianten van idealisme die de geschiedenis van links doorkruisen. Aan de ene kant is er het ethisch idealisme, dat denkt dat de onderliggende idealen van sociale gerechtigheid en de waarden van solidariteit en samenwerking uit zichzelf kunnen leiden tot vooruitgang. Vanuit dit gezichtspunt zou het dan voldoende zijn om de goede waarden constant en met vuur te preken opdat zij zich uiteindelijk in de samenleving zouden doorzetten, zij het door spontane overdracht of door de opvoedende actie van de Staat. Van de andere kant postuleert het deskundig of het analytisch idealisme dat het de analyse en de contra-expertise zijn die de sociale veranderingen in gang zetten, waarbij dan de nauwkeurigheid en

de juistheid van de argumentatie de beslissende factoren van de vooruitgang vormen.

Deze beide houdingen zijn allebei even verkeerd. Zeker, de idealen van sociale rechtvaardigheid moeten deel maken van het repertorium van links, evenals de kritische analyse van het gefinancialiseerde kapitalisme en de voorstellen tot alternatieve hervormingen. Maar behalve de waarden en de expertise moet men ook werken aan een werkelijk project voor een utopie op de lange termijn die in staat is om de onontbeerlijke populaire mobilisatie en de steun voor het uitvoeren van de vooruitstrevende veranderingen te ondersteunen. De utopie evoceren wil nog niet zeggen dat men de droom laat voorgaan op de realiteit. Integendeel, het is enkel door middel van een utopie met een duidelijk realistisch karakter dat men kan trachten breed te mobiliseren. Het is niet alleen zaak om de bestaande onderdrukking te kritiseren en om geloofwaardige hervormingen op de middellange termijn te presenteren, maar ook om een maatschappelijk project voor op de lange termijn naar voren te schuiven dat het menselijk wezen als dusdanig aanvaardt in plaats van te pleiten voor het ontwerpen van een nieuwe grondslag. Een dergelijke utopie gebaseerd op een realistische interpretatie van de menselijke natuur moet zich bijgevolg bij voorkeur richten op het egoïsme en het individueel belang.

Rechts en extreem rechts slagen erin om een deel van de volksklassen aan te trekken door precies in te spelen op hun egoïstische beweegredenen en eveneens op hun angsten en emoties. Ze verschaffen op die manier een uitlaatklep aan een wel degelijk legitieme sociale woede ten aanzien van de vele onrechtvaardigheden. Echter, strijden tegen rechts en uiterst rechts door hun wapens over te nemen behoort tot het domein

Jean-Luc Mélenchon

van de zuivere illusie. De conservatieve verleidingen die in de schoot van bepaalde intellectuele socialistische stromingen naar boven komen, zorgen, evenals de idealistische tendensen, voor dwalingen. In een stroming, die men ook als “sociaal-conservatief” zou kunnen kwalificeren en die toenadering zoekt tot de tendens van *blue labour* in de Britse *Labour Party*, bevelen sommigen de *Parti socialiste* aan om eveneens over te gaan tot een moreel taalgebruik dat zich niet meer tevreden zou stellen met het doen van oproepen tot solidariteit en samenwerking, maar dat zich directer tot de “gewone burgers” zou richten door het overnemen van bepaalde conservatieve standpunten. Of het nu gaat om de nadruk te leggen op de identiteit, op de sociale verbanden of nog op de familie of de veiligheid, het objectief is om de “verrechtsing van de waarden” van de volksklassen in overweging te nemen. Echter, het morele of identitaire taalgebruik behoort wel degelijk intrinsiek tot het taalgebruik van rechts. Als links de nationale identiteit openlijk tracht te verdedigen, als links zich op een menselijke wijze tegen de immigratie verzet, als links de zichtbare aanwezigheid van de minderheden

kritiseert en tegelijk voorwendt ze te willen ontvangen, als links de feministische en multiculturele strijd laakt terwijl het zegt alle onderdrukten te vertegenwoordigen, dan riskeert links hierdoor niet alleen zichzelf te verloochenen door een deel van de slachtoffers van het onrecht in de steek te laten, maar ook nog om terrein prijs te geven ten aanzien van de samenhang en de handigheid waarmee de rechtse partijen met dezelfde waarden plegen om te omgaan.

Als de strijd tegen de verrechtsing zich noch via de altruïstische waarden, noch via de contra-expertise kan voltrekken, dan zal dat ook niet lukken door beroep te doen op de identiteit of op de conservatieve moraal inzake maatschappelijke aangelegenheden. Links moet daarom de moed tonen om voorbij het ethisch en analytisch idealisme een werkelijk mobiliserend project op te bouwen. Een realistische utopie die zich tot het belang van eenieder richt, zou van de sociale woede een ferment van collectieve mobilisatie kunnen maken ten gunste van een rechtvaardigere samenleving. Het komt er dus op aan om het perspectief van een maatschappij te schetsen

die in belangrijke mate de onderdrukking afschaft of deze ten minste sterk afzwakt, en waarin eenieder zal worden in staat gesteld om zijn eigen levenskeuzes ten uitvoer te realiseren. Een dergelijk objectief duidelijke en overtuigend te articuleren door de woede met de beredeneerde actie te verzoenen, door aan de egoïstische motivaties een mooie plaats toe te kennen en door aan te tonen dat de werkelijke vrijheid alleen door middel van een collectief engagement aan iedereen kan worden bezorgd, ziedaar wat de kern van een nieuwe realistische utopie zou kunnen zijn.

(vertaling: André Mommen)

Noot:

¹ Dit artikel verscheen ook als tribune in *Le Monde*: ‘La montée du FN ou l’échec de la gauche à construire une utopie réaliste’, 26 april 2012.